

Te koop: allerschoonst gelegen buitenverblijf

Plattegronden en foto's geven ons een kijkje in de grootte en de schoonheid van buitenhuizen. En archiefstukken maken de rust en rijkdom voelbaar. Maar de eigenaren hadden ook heel wat te regelen. In de archieven vinden we stukken over de verhuur, aankoop, verkoop, verpachting, vis- en jachtrecht, tolheffing en meer.

door DIRK STEENBEEK

Zowel de geschiedenis van de buitenplaatsen als die van de bewoners vinden we terug in zogenaamde huisarchieven. In het depot van Archief Eemland worden de huisarchieven bewaard van de buitenplaatsen Randenbroek, Birkhoven en Schothorst. Maar ook het in het vorige artikel beschreven Berg en Dal (zie pp. 23-23).

Links: Kaart van Randenbroek, 1562.
Onder: Villa Ma Retraite, voorheen Boezenberg, circa 1910.

indrukwekkende collectie handgetekende en ingekleurde kaarten en ontwerptekeningen. De oudste kaart in dit archief dateert uit 1562 en is daarmee ook de oudst bewaard gebleven originele Amersfoortse kaart. Het toont de landerijen die tot Randenbroek behoorden. De kaart doet wat primitief aan en lijkt niet in overeenstemming met latere plattegronden van die buitenplaats, totdat je realiseert dat de kaart 'ondersteboven' is getekend en de bovenkant dus niet naar het noorden, maar naar het zuiden wijst.

Van de periode dat Jacob van Campen in huis Randenbroek woonde is weinig terug te vinden, alleen stukken over het verleggen van de Bisschops- en Heiligenbergerweg. Het archief bevat ook prachtige tekeningen van de uitbreiding van het huis, waarschijnlijk van na 1672, het jaar waarin het huis door Franse soldaten werd verwoest. De buitenplaats was toen in handen van Nicolaas Heerman, een neef van Van Campen. De verdeling van de bezittingen tussen Nicolaas en zijn zwager Willem Bosschaert rond 1675 leverde wat onenigheid én een paar prachtige en gedetailleerde kaarten op. Ook latere eigenaren van Randenbroek hebben hun sporen in het

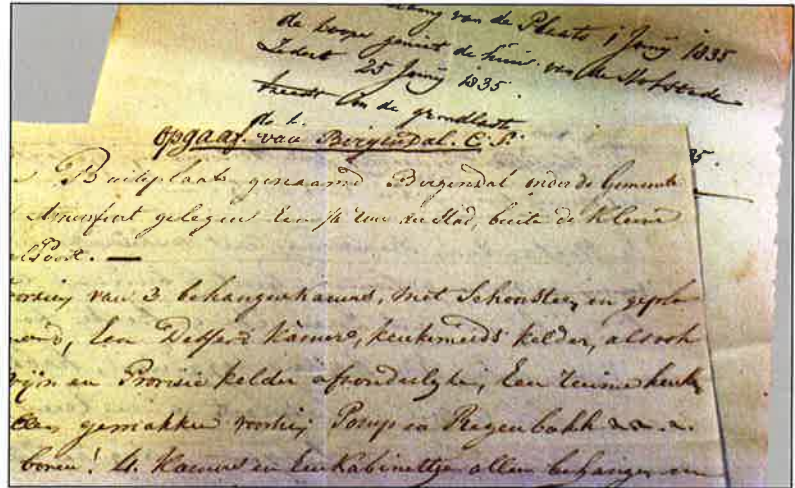
HET OUDSTE EN BEKENDSTE HUISARCHIEF

Het archief van het huis Randenbroek is het oudste huisarchief van Amersfoort. Het bevat verschillende op perkament geschreven akten, zogenaamde charters. De oudste dateert uit 1425! Verder bevat het huisarchief een

archief achtergelaten. Daarin zien we onder andere hoe de buitenplaats bijna was verdwenen. De laatste particuliere bewoners en eigenaren, de heer en mevrouw Vrijdag-Moll van Charante, verkochten de buitenplaats namelijk in 1952 aan het Sint-Elisabethgasthuis. Die wilden een nieuw ziekenhuis bouwen in het park. Deze plannen strandden uiteindelijk in 1959, toen een grondruil met de gemeente Amersfoort de bouw van het ziekenhuis op een betere locatie mogelijk maakte, zodat de buitenplaats behouden bleef.

BIRKHOVEN EN SCHOTHORST

Het huisarchief van Birkhoven is minder compleet bewaard gebleven, net als dat van Schothorst. Ze bevatten

voornamelijk aan- en verkoopakten van landerijen. De oudste stukken dateren uit de 17de eeuw, maar ook in deze archieven zijn enkele kaarten en plattegronden bewaard gebleven.

Het huisarchief Birkhoven bevat een plattegrond van het huis rond 1900 en schetstekeningen van de bij het huis behorende landerijen, met aantekeningen van de daarop geteelde gewassen (zie p. 5).

Na de dood van bewoner Jan Cock Blomhoff in 1853 erfden zijn zoon en schoondochter de buitenplaats. In 1907 waren ook zij overleden en werd Birkhoven gekocht door de gemeente Amersfoort.

VERKOOPADVERTENTIE

In de *Utrechtsche Courant* van 20 april 1835 staat een verkoopadvertentie van de buitenplaats Berg en Dal (ook wel het Hoogje genoemd) en van de bijbehorende boerderij Boezenberg. Het huisarchief van Berg en Dal zit verstopt in het archief van één van de laatste eigenaren van deze buitenplaats, de familie Nepveu. Daarin is het con-

De achterzijde van buitenplaats Berg en Dal.

Alle afbeeldingen: Archief Eemland.

Dirk Steenbeek is gemeentearchivaris en senior archiefmedewerker van Archief Eemland.

cept van de verkoopadvertentie uit 1835 aangetroffen. Ergens in het begin van de vorige eeuw is ook Berg en Dal gesloopt. Hoezeer we die sloop moeten betreuren blijkt uit de tekst van de eerder genoemde verkoopadvertentie:

Op zaterdag den 16 Mei 1835 des avonds ten 7 ure, zal men in het logement de Stads Doelen, te Amersfoort, in publieke veiling verkoopen:

1. Het bijzonder aangenaam en allerschoonst gelegen buitenverblijf, genaamd BERG-EN-DAL of het HOOGJE, hebbende een zeer fraai uitzigt over de rivier den Eem en over de Naarder- en Utrechtsche straatwegen, bestaande in eene sedert weinige jaren geheel nieuw zeer net betimmerde en moderne heeren huizinge, voorzien van vier beneden- en vijf bovenkamers, allen behangen en meest alle van stookplaatsen voorzien; wijders een kabinetje, knechts- en meidenkamer, eene ruime keuken met pomp- en regenbakken en verdere gemakken, voorts een wijn- en provisiekelder, een afgesloten turfzolder en groote droogzolder, loopende over het geheele huis, mitsgaders in eene geheel nieuw gebouwde gestucadoorde paardenstalling voor 4 of 6 paarden en ruim koetshuis, benevens eene werken houtloots en menagerie. En wijders een zeer groote en vruchtbare tuin, beplant met exquisite vruchtboomen, vischvijvers, lanen en wandelboschen met opgaande boomen en verder houtgewas, te zamen groot in het geheel ongeveer 3 bunders, en 50 roeden.

2. Eene BOEREN HOFSTEDEN, genaamd BOEZENBERG daar naast gelegen, met deszelfs woonhuize, stalling, schuur en verder getimmerten, voorts een tuin en boomgaard, zeer zware eiken- en beuken boomen en wallen van eiken hakhout met de bouwlanden daarbij behoorende, te zamen groot omtrent 5 bunder en 40 roeden, alles staande en gelegen in de gemeente van Amersfoort, even buiten de Kleine Koppelpoort, bij de rivier den Eem.